

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI EKOLOGIYA, ATROF-MUHITNI
MUHOFAZA QILISH VA IQLIM O'ZGARISHI VAZIRLIGI**

**O'ZBEKISTON EKOLOGIK PARTIYASI MARKAZIY
KENGASHI IJROIYA QO'MITASI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

GLOBAL IQLIM O'ZGARISHI OQIBATLARINI YUMSHATISHNING ILMIY ASOSLARI

**MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYA**

Buxoro – 2024

Hozirgi davrda iqlim muammolari jahondagi barqaror rivojlanish yo'lida eng asosiy tahdidga aylanib ulgurd. Iqlim o'zgarishining salbiy oqibatlari zamonamizning eng ayanchli ekologik inqirozlaridan biri – Orol fojiasi tufayli Markazil Osiyo va unga yondosh mintaqalarda ayniqsa jiddiy sezilmoqda.

Tabiiy omillar, atmosfera havosi, yer va suv havzalari, o'simlik va hayvonot dunyosida ro'y berayotgan ba'zi bir nomuvofiqliklarni, ularni bartaraf qilish borasida olib borilayotgan ishlar, tabiiy boyliklardan oqilona foydalanish, zahiralarni ko'paytirish borasidagi chora-tadbirlar o'zining ijobiy natijalarini bermoqda. Olimlar va mutaxasislarning ko'p yillik olib borgan ilmiy amaliy ma'lumotlariga ko'ra, Buxoro viloyati atmosfera havosida transchegaraviy ifloslanish tendensiyasi mavjudligi aniqlangan. Ilmiy-amaliy anjumanda quyidagi yo'nalishlar bo'yicha maqolalar to'plamga kiritilgan:

— Global iqlim o'zgarishlari oqibatlarini yumshatishda "Yashil iqtisodiyot"ga o'tishning ustivor yo'nalishlari;

— Cho'llanish va degradatsiya jarayonida bioxilma-xillikni saqlash muammolari;

— Yer va suv resurslaridan oqilona foydalanishning ilmiy asoslari;

— Ekologik sof mahsulotlar yetishtirishning biotexnologiyasi;

— Chang bo'ronlarining, atrof muhitga va inson salomatligiga ta'sirini bartaraf qilish omillari.

To'plamda respublikaning yetuk olimlari, iqtidorli yosh olimlar hamda sohaga tegishli bo'lgan xorijiy olimlar jalb qilingan. Bundan tashqari sohaga tegishli bo'lgan korxonalar va tashkilotlar mutaxasislarining ilmiy-tadqiqot ishlari jamlangan. To'plamda keltirilgan ma'lumotlardan oliy ta'lim muassasalari talabalari magistrlari, doktorantlari, mustaqil izlanuvchilari, professor o'qituvchilar, hamda sohaga oid mutaxasislar foydalanishlari mumkin.

Tahrir hay'ati:

Pardayev Sh., To'rayev M.M.

Taqrizchilar:

Esanov H.Q., Biologiya fanlari doktori, dotsent Buxoro davlat universiteti

Toshov H.M., b.f.f.d (PhD), Buxoro davlat universiteti

Anjumanning tashkiliy qo'mitasi

T.X.Rasulov, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, f-m.f.d., professor, rais;

O.X.Raximov, Agronomiya va biotexnologiya fakulteti dekani, i.f.f.d. dotsent, a'zo;

O'. U.Rashidov, Moliya va iqtisodiyot ishlari bo'yicha prorektor, a'zo;

F.N.Nurulloyev, Ilmiy tadqiqot va inovatsion faoliyatni rivojlantirish departamenti boshlig'i, a'zo;

H.M.Toshov, Zoologiya va umumiy biologiya kafedrasini mudiri, b.f.f.d., dots, a'zo;

M. M.To'rayev, Zoologiya va umumiy biologiya kafedrasini dotsenti, a'zo;

Sh.Pardayev, Zoologiya va umumiy biologiya kafedrasini dotsenti, a'zo;

N. A.Shamsiyev, Zoologiya va umumiy biologiya kafedrasini mudiri, b.f.f.d., dots, a'zo;

A.E.Xolliyev, Botanika va o'simliklar fiziologiyasi kafedrasini professori, b.f.d., a'zo;

H.Q.Esanov, Botanika va o'simliklar fiziologiyasi kafedrasini dotsenti, b.f.d., a'zo;

qishlaydigan millionlab qushlar Dengizko'l, Devonxona, Xadicha, Zikri, To'dako'l, Quyimozor, Qumsulton, To'dako'l, Qoraqir, Oyoqog'itma tabiiy suvliklarida qo'nim topgan. Birgina Dengizko'lda qishlovchi qushlarning soni 1,5-2 mln.gacha tashkil qiladi. Viloyatda muhofaza qilinadigan hududlar maydoni Davlat dasturlarida 7,5-10% ga yetkazish rejalashtirilgan. Buxoro davlat universiteti olimlari tomonidan bu borada Oyoqog'itma ko'li hududida 50 ming gektar maydonni muhofaza qilinadigan hududlarga qo'shib olish maqsadida fauna florasi xilma-xilligi, noyob turlarni muhofaza qilish borasida ilmiy tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Ko'lda O'zbekiston Qizil kitobiga kiritilgan 2 tur Turkiston mo'ylovdor balig'i yaxshi rivojlangan va ko'lda 20 dan ortiq noyob qushlar (vishildoq oq qush, marmar churrak, oq bosh o'rdak) makon topgan. Ko'l atrofida Qizil kitobga kiritilgan Jayron podalari, echkiemar, yo'rg'a tuvaloq qushlari uchraydi. Oyoqog'itma ko'li va uning atroflari antropogen omillardan holi hudud hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-oktyabrda "O'zbekiston Respublikasida o'rmon xo'jaligi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PK 4850-sonli qarori
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 20-noyabrda "Respublika hududida o'rmonzorlar, shuningdek Orol dengizi va Orol bo'yi hududlarda "yashil qoplamalar" barpo etish bo'yicha qo'shimcha chora tadbirlar to'g'risida"gi 745-sonli qarori
3. Buxoro viloyati hokimining 2022-yil 25-noyabrda "Viloyat hududidaga 200 ming gektar maydonda "yashil qoplamalar" himoya o'rmonzorlarni barpo qilish to'g'risida"gi 32-2-0-0/22-sonli qarori
4. Панкова Е.И. Конюшкова М.В. Влияние глобального потепления климата на засоленность почв аридных регионов //Бюллетень Почвенного института им. В.В. Докучаева.2013. Вып. 71. С. 3-15
5. Pardayev Sh va boshqalar "Global iqlim o'zgarishining Buxoro viloyati ekotizimiga ta'sirini yumshatish omillari" Ijodkor yoshlar va innovatsion taraqqiyot mavzusidagi xalqaro Anjuman. Buxoro 2022. 588-592

1 sho'ba 2 maqola

¹Usmonov S.O., ²Hasanov A., ³Pardayev Sh.,

Buxoro viloyat ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi boshqarmasi

3Buxoro davlat universiteti dotsenti

BUXORO VILOYATIDA VUJUDGA KELGAN EKOLOGIK MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI

Ekologik muammolari hozirgi zamonning eng dolzarb masalalaridan biri bo'lib, uning ijobiy yechimi kelajak turmush darajasi, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi belgilaydi. Viloyatimiz tabiiy omillar: atmosfera havosi, yer va suv zaxiralari, o'simlik va hayvonot dunyosida ro'y berayotgan ba'zi bir nomunofiliklar, ularni bartaraf qilish borasida qabul qilinayotgan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-oktyabrda "O'zbekiston Respublikasida o'rmon xo'jaligi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PK 4850-sonli qarori; O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yildagi 30-dekabrda "Respublikada ko'kalamzorlashtirish ishlarini jadallashtirish, daraxtlar muhofazasini yanada samarali tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-46-sonli farmoni; O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 20-noyabrda "Respublika hududida o'rmonzorlar, shuningdek Orol dengizi va Orol bo'yi hududlarda "yashil qoplamalar" barpo etish bo'yicha qo'shimcha chora tadbirlar to'g'risida"gi 745-sonli qarori; Buxoro viloyati hokimining

2022-yil 25-noyabrda “Viloyat hududidaga 200 ming gektar maydonda “yashil qoplamalar” himoya o‘rmonzorlarni barpo qilish to‘g‘risida”gi 32-2-0-0-/22-sonli qarorlarining bajarilishi o‘zining ijobiy natijalarini bermoqda.

Aynan viloyatda “Yashil makon” umummilliy loyihasi doirasida 2023-yil bahor va kuzgi mavsumlarida jami 17 mln 144 ming dona, iqlim sharoitiga mos mevali, manzarali daraxt va buta ko‘chatlari ekilib, reja (16,308 mln) 105,1 foizga bajarilgan. 1-jadval

Bundan tashqari, viloyatdagi mavjud 2 ta chiqindi poligoni atroflarida loyiha-smeta hujjatlari asosida 13 mingga yaqin saksovullardan iborat ihota daraxtzorlari barpo etilgan.

Viloyatda daraxt ko‘chatlari ekish ko‘rsatgichlari, 2023

1-jadval

	Tumanlar	Ko‘chat soni (ming)	Bajarilishi (foiz)
1	Buxoro shahri	306,35	121,24
2	Kogon shahri	136,38	105,39
3	Buxoro tumani	1516,33	106,35
4	Olot tumani	1512,57	104,53
5	Vobkent tumani	100,79	100,79
6	G‘ijduvon tumani	1880,91	104,2
7	Kogon tumani	1447,6	103,97
8	Qorako‘l tumani	1640,99	112,35
9	Qorovulbozor tumani	1224,86	104,15
10	Peshko‘ tumani	1381,5	105,8
11	Romitan tumani	1567,05	106,65
12	Jondor tumani	1628,14	104,65
13	Shofirkon tumani	1430,83	103

Bundan tashqari Jondor tumanidan o‘tuvchi M-37 yo‘lining cho‘l hududida 10 km muhofaza zonasida 21 gektar maydonda 5 qatorli ixtozorlardan iborat yashil o‘rmon barpo qilindi.

2024-yilning bahor mavsumida viloyatda jami 9 mln 712 ming dona iqlim sharoitiga mos mevali, manzarali daraxt va buta ko‘chatlari ekilishi mo‘ljallangan bo‘lib, bugungi kunga qadar 10 mln 786 ming tup ekilgan ko‘chatlar “Yashil makon” elektron platformaga kiritildi va reja 111 foizga oshirib bajarildi.

Ma‘lumotlarga ko‘ra Buxoro viloyati atmosfera havosining ifloslanishida transchegaraviy ifloslanish tendensiyasi mavjud.

Viloyatda atmosfera havosiga zararli ta‘sir ko‘rsatuvchi nazoratdagi ob‘ektlar 657 tani tashkil etadi. I-toifali ob‘ektlar 56 ta, II-toifali ob‘ektlar 164 ta, III-toifali ob‘ektlar 419 ta va IVtoifali ob‘ektlar 18 tani tashkil etadi. Atmosfera havosiga 2023-yilda transport vositalari hamda sanoat ishlab chiqarish korxonalaridan 95,576 ming tonna, shundan 59,815 ming tonnasi transport vositalari va 32,761 ming tonnasi sanoat korxonalar tomonidan zararli tashlamalar tashlangan. Atmosfera havosini ifloslanishini oldini olish bo‘yicha 11 ta yirik sanoat korxonasida 31 dona chang-gazlarni ushlab qoluvchi fil‘tr o‘rnatildi va mavjudlari modernizatsiya qilindi, natijada hududda atmosfera havosiga tashlanayotgan 365,5 tonna tashlamalar tashlanishining oldi olindi.

2024-yilning o‘tgan davrida atmosfera havosini ifloslanishini oldini olish bo‘yicha 10 ta yirik sanoat korxonalarida 36 dona chang-gazlarni ushlab qoluvchi fil‘trlar o‘rnatiladi va mavjudlari modernizatsiya qilinadi.

Joriy yilda 23 ta sanoat korxonalar tomonidan jami 800,0 ming tup, shundan, bahor mavsumida 406,0 ming tup va kuz mavsumida 394,0 ming tup mevali, manzarali daraxt ko‘chatlari ekilib, “Yashil belbog”lar tashkil etiladi.

Buxoro viloyati o'z ehtiyoji uchun 36,0-38,0 mlrd/m³ suvning 99 %ini bir nechta nasos stansiyalari orqali Amudaryodan olib, viloyat hududiga yetkazib beradi. Shuningdek, viloyat xududida 17 ta kanal hamda 8990,3 km kanal, kollektor va zovurlar mavjud. Qishloq xo'jaligi ekin maydonlarini sug'orishdan hosil bo'lgan 2,2-2,4 mlrd kubometr oqova sizot suvlar kollektor, zovurlar orqali Oyoq-Og'itma, Dengizko'l, Tuzkon, Xadicha, Qumsulton, Qoraqir ko'llariga oqiziladi.

Buxoro viloyatida 13 ta tuman (shahar) mavjud bo'lib, 1 ta "Toza hudud" DUK va 2 ta davlat-hususiy sheriklik asosida faoliyat yuritayotgan xususiy korxonalar tomonidan sanitar tozalash xizmatlari ko'rsatilmoqda.

Viloyatda chiqindi xizmatlarini ko'rsatuvchi 191 ta maxsus texnika, 122 ta chiqindi yig'ish shoxobchasi, 786 ta chiqindi konteyneri mavjud.

2023-yilda viloyat hududidan 392,3 ming tonna chiqindi hosil bo'lgan. Chiqindilarni qayta ishlash darajasi 45,6 foizni tashkil qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasida o'rmon xo'jaligi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PK 4850-sonli qarori

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yildagi 30-dekabrdagi "Respublikada ko'kalamzorlashtirish ishlarini jadallashtirish, daraxtlar muhofazasini yanada samarali tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-46-sonli farmoni.

3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 20-noyabrdagi "Respublika hududida o'rmonzorlar, shuningdek Orol dengizi va Orol bo'yi hududlarda "yashil qoplamalar" barpo etish bo'yicha qo'shimcha chora tadbirlari to'g'risida"gi 745-sonli qarori

4. Buxoro viloyati hokimining 2022-yil 25-noyabrdagi "Viloyat hududidagi 200 ming gektar maydonda "yashil qoplamalar" himoya o'rmonzorlari barpo qilish to'g'risida"gi 32-2-00-/22-sonli qarori

5. A.B. Niyozov, I.X. Hasanov, Sh.S. Pardayev Buxoroning transchegaraviy ifloslanishi. Buxoro 2008.

2-SHO'BA. CHO'LLANISH VA DEGRADATSIYA JARAYONIDA BIOXILMA-XILLIKNI SAQLASH MUAMMOLARI.

Pardayev Sh., To'rayev M.M., Shamsiyev N.A.,
Toshov H.M., To'yurodova Sh.Sh.,
Buxoro davlat universiteti
Farmonova M.,
Zoologiya va umumiy biologiya kafedrasida magistri

BIOXILMA-XILLIKNI TOZA GENAFONDINI SAQLAB QOLISHDA MUHOFAZA ETILADIGAN MAYDONLARNING AHAMIYATI

Annotatsiya: Maqolada Oyoq-Og'itma ko'li va uning tevaragidagi biotoplarda biologik xilma-xillikni asrab qolish yo'llari ilmiy tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: Biotop, biotsenoz, bioxilma-xillik, zooplankton, ornitofauna, fauna, flora

Dunyo miqyosida iqlim o'zgarishining oqibatlari O'zbekiston biotsenozlariga keskin ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, bir avlod ko'z oldida (60 yil davomida) Orol dengizining qurib borishi, uning hududida 6 mln. gektar maydonda "Orolsahro"ni vujudga kelishi vohada murakkab iqtisodiy-ijtimoiy, ekologik muammolarni keltirib chiqarmoqda. Bunday murakkab

4.Петрасов И.Концепция устойчивого развития применительно к мировому туризму
<http://www.publication.narod.ru/Fauthor/Fpetrasov/Famin.htm>.

5. То'rayev M.M., Xolboyev F.R. Buxoro viloyatining kam sonli va nodir qushlari.
Buxoro. "Durдона" nashriyoti, 2017.

O'lkashunoslik atlası Buxoro viloyati. O'zbekiston respublikasi yer resurslari,
geodeziya, kartografiya va davlat kadastrı davlat qumitasi. Toshkent, 2014.

Mundarija

1-SHO'BA. GLOBAL IQLIM O'ZGARISHLARI OQIBATLARINI YUMSHATISHDA "YASHIL IQTISODIYOT" GA O'TISHNING USTIVOR YO'NALISHLARI.	4
Rahimov O.H., Pardayev Sh. BUXORO VILOYATIDA GLOBAL IQLIM O'ZGARISHI OQIBATLARINI YUMSHATISH OMILLARI.	4
Usmonov S.O., Hasanov A., Pardayev Sh. BUXORO VILOYATIDA VUJUDGA KELGAN EKOLOGIK MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI	17
2-SHO'BA. CHO'LLANISH VA DEGRADATSIYA JARAYONIDA BIOXILMA-XILLIKNI SAQLASH MUAMMOLARI.	49
Pardayev Sh., To'rayev M.M., Shamsiyev N.A., Toshov H.M., To'yumurodova Sh.Sh., Farmonova M. BIOXILMA-XILLIKNI TOZA GENAFONDINI SAQLAB QOLISHDA MUHOFAZA ETILADIGAN MAYDONLARNING AHAMIYATI	67
Пардаев Ш.С., Рахмонов Н.Р., Тошев П.Й., Турсунов Д.Х. ҚИЗИЛҚУМ ЧЎЛИНИНГ ЖАНУБИ-ҒАРБИЙ ҚИСМИ БИОХИЛМА-ХИЛЛИГИНИ МУҲОҒАЗА ҚИЛИШДА БУХОРО ИХТИСОСЛАШТИРИЛГАН "ЖАЙРОН" ПИТОМНИГИНИНГ ЎРНИ	79
3-SHO'BA. YER VA SUV RESURLARIDAN OQILONA FOYDALANISHNING ILMIY ASOSLARI.	142
Pardayev Sh., Bozorova D., To'yumurodova Sh., Ne'matova G. OQOVA SUVLARNI TOZALASHDA MIKROORGANIZMLAR VA SUV O'TLARINING AHAMIYATI	156
Pardayev Sh., To'yumurodova Sh., Rahmonov N.R., Bozorova D., Qo'shoqov X. SANOAT KORXONALARNING OQOVA SUVLARINI TOZALASH SAMARADORLIGI	159
4-SHO'BA. EKOLOGIK SOF MAHSULOTLAR YETISHTIRISHNING BIOTEKNOLOGIYASI.	206
SH.S. Pardayev, H.M.Toshov, B.X.SHodiyev, J.G'.Kenjayev, Jumayeva Gulhayo Avaz qizi. Baliq mahsulotlarini saqlash, qayta ishlashning ahamiyati.	209
5-SHO'BA. CHANG BO'RONLARINING, ATROF MUHITGA VA INSON SALOMATLIGIGA TA'SIRINI BARTARAF QILISH OMILLARI.	267
R.Y., Pardayev Sh, Toshov H.M. IQLIM O'ZGARISHI OQIBATLARINI UMSHATISHDA "YASHIL QOPLAMALAR" NING AHAMIYATI	267
To'rayev M.M., Ergashov T.Sh., Pardayev Sh.To'yumurodova Sh.Sh., Pardayeva M.Sh. BUXORO VILOYATI BIOTOPLARIDA EKOTURIZMNI SHAKLLANTIRISHNING ISTIQBOLLARI	307

